

Принципи формування змісту навчання майбутніх соціальних педагогів у процесі розроблення навчальної літератури освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»

І. І. Доброскок, доктор педагогічних наук, доцент кафедри управління та моніторингу якості освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди»

e-mail: obdarovanist@rambler.ru

Постановка проблеми. Теоретичною основою педагогічної науки є теорія наукового пізнання, психологічна теорія діяльності, концепція управління навчально-пізнавальною діяльністю, психолого-педагогічні концепції засвоєння знань, теорія систем й управління складними процесами, які знайшли послідовне відображення в наукових розвідках психологів і педагогів (Архангельський С., Бабанський Ю., Беспалько В., Гальперін П., Леонтьєв О., Рубінштейн С., Талізїна Н., Юцявічене П. та ін.). Основу педагогічної науки складають виховання, навчання й освіта. У рамках розгляду порушеної проблеми розмежуємо поняття навчання й освіти.

Аналіз досліджень з питання. Аналіз досягнень науковців засвідчує, що в теорії й практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою підготовки майбутніх соціальних педагогів. Потужний вплив на розвиток наукової теорії, навчальної дисципліни та професійної діяльності розкрито в психологічних і педагогічних науках з теоретико-методологічних аспектів соціально-педагогічної діяльності такими ученими, як В. Андрущенко, В. Бочарова, Л. Гусякова, І. Зверєва, І. Зимня, А. Капська, І. Козубовська, С. Мельничук, Є. Холостова, О. Яременко; окремі наукові засади соціально-педагогічної діяльності послідовно висвітлено в працях Б. Вульфова, Л. Димитрової, І. Зверєвої, І.

Миговича, А. Мудрика, О. Петровського; деякі аспекти професійного становлення соціального педагога розкрито в наукових дослідженнях В. Бочарової, Н. Клименко, О. Ляшенко, Ю. Поліщук, В. Сластьоніна, Н. Шмельової; обґрунтовано концепції соціально-педагогічної діяльності відповідно до функцій фахівця та груп соціально-педагогічного впливу (Архипова С., Безпалько О., Гайдук Н., Козубовська І., Поліщук Ю., Синьов В.); визначено зміст, розроблено основні напрями соціально-педагогічної діяльності в Україні (Бех В., Капська А., Лернер І., Лукашевич М., Мигович І., Межирицький О., Пащенко С., Песоцька О., Поліщук Ю., Т. Семигіна).

Постановка завдання. Ґрунтовний аналіз наукових досліджень та емпіричних матеріалів засвідчує відсутність системного теоретико-методологічного й науково-технологічного забезпечення навчального процесу майбутніх соціальних педагогів. У контексті приєднання України до Болонського процесу організація навчальної діяльності майбутніх соціальних педагогів в умовах магістратури має чимало можливостей для розв'язання нагальної проблеми розроблення змісту навчання в умовах вищих навчальних закладів. Окрім того, транснаціональна освіта, до якої інтенсивно долучається Україна, посилює європейський акцент оцінки й контролю якості освіти, що вимагає концептуально обґрунтованої педагогічної системи управління якістю професійної підготовки фахівців у ВНЗ.

Мета статті – розкрити принципи формування змісту навчання майбутніх соціальних педагогів у процесі розроблення навчальної літератури освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

Основна частина. Принцип традиційно витлумачується як провідна ідея, основне правило або вимога до діяльності: оптимальний рівень труднощів; провідна роль теоретичних знань; зв'язок теорії з практикою, що передбачає вироблення вміння застосування здобутих знань на практиці; оптимальний темп вивчення матеріалу; виховний характер

навчання, що оптимізує вироблення культури творчої праці, систематичність і послідовність, що відтворює міжпредметний зв'язок з урахуванням закономірностей у кожній частині курсу або предметі тощо. Дидактичні принципи визначають зміст, організаційні форми й методи навчальної діяльності відповідно до цілей, законів і закономірностей навчання [2; 4].

У закономірностях, за яких відтворюються взаємозв'язки між предметами, об'єктами, явищами, вбачається послідовний прояв педагогічного закону, а в принципах закладаються механізми реалізації закономірностей, що можуть бути реалізовані на практиці (навчання є активним процесом; процес навчання зумовлюється потребами суспільства в різнобічному розвитку особистості). Отже, аналіз закономірностей, що діють у навчальному процесі, уможлиблює вияв принципів формування навчальних курсів певної галузі знань.

У рамках системного уявлення про зміст навчання (Краєвський В., Лернер І., Скаткін М.) визначають три рівні його формування:

1) рівень загальнотеоретичного уявлення, коли у змісті фіксується узагальнена інформація про склад (елементи), структуру й суспільні функції інтерпретованого соціального (соціокультурного) досвіду, що передається від попереднього покоління наступним;

2) рівень навчального предмета (курсу), коли у змісті фіксується інформація для загального уявлення про призначення, специфічні функції загальної, середньої і вищої освіти й роль певного навчального предмета (курсу).

3) рівень навчального матеріалу, коли у змісті фіксується інформація про знання, вміння, навички, які потрібно засвоїти.

Закономірності, що визначають логіку розвитку навчального процесу, в сучасній педагогічній теорії поділено на загальні і часткові. До загальних віднесено закономірності, що охоплюють своєю дією всю

дидактичну систему, а до конкретних (часткових) – ті, дії яких поширюється на окремий компонент (аспект) системи.

Загальні закономірності навчання зумовлюють принципи формування змісту навчання на рівні загальнотеоретичного уявлення. Конкретні закономірності навчання визначають принципи формування змісту навчання на рівні начального курсу, які розширено за рахунок деяких конкретних закономірностей навчання. Принципи формування змісту навчання на рівні навчального матеріалу конкретизують принципи формування змісту на вищих рівнях і показують, як можуть бути реалізованими на практиці загальні й конкретні закономірності навчання.

Принципи формування змісту навчання на різних його рівнях перебували в полі посиленої уваги вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у розробку окресленого питання зробили В. Краєвський [9], І. Лернер [11]. Окремими питаннями змісту освіти, в тому числі і проблемою визначення принципів його формування на різних рівнях, займалися С. Архангельський [1], Ю. Бабанський [2], В. Беспалько [4], Б. Гершунський [6], В. Давидов [7], Л. Зоріна [8] та ін.

Узагальнення номенклатурних уявлень учених про принципи змісту освіти дає підстави для виділення трьох визначальних принципів.

1. Принцип відповідності змісту освіти в усіх його елементах і на всіх рівнях його конструювання рівневі сучасної науки, виробництва й основним вимогам гуманістичного демократичного суспільства в умовах інформатизації.

2. Принцип урахування змістової і процесуальної сторін навчання при формуванні й конструюванні змісту навчального матеріалу. Його реалізація передбачає відтворення навчальної діяльності на основі взаємозв'язку в усіх навчальних дисциплінах навчального плану.

3. Принцип структурної єдності змісту освіти на різних рівнях його формування з урахуванням особистісного розвитку і становлення

особистості, що передбачає взаємну рівновагу, пропорційність і гармонію компонентів змісту освіти.

Окреслені принципи є головними орієнтирами щодо розроблення складових навчальних елементів змісту освіти.

Принципи формування змісту навчання на рівні навчального курсу узагальнюють принципи добору системи навчальних елементів із визначенням потрібного рівня їх засвоєння, необхідних задля виконання типових задач майбутньої діяльності, формування здатності виконувати виробничі функції; принципи вибору засобів реалізації змістового блоку; принципи формування контрольного блоку; принципи структурування відібраної системи навчальних елементів задля створення оптимальних умов їх засвоєння, складання навчальних програм, підручників, іншої методичної літератури з навчального курсу тощо.

З урахуванням обґрунтованих нами принципів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (принцип управління, уніфікації, інтеграції, професійного розвитку, професійної самовизначеності) виокремлюємо такі принципи формування блоків навчальних курсів галузі знань «Соціальна педагогіка».

1. Принципи формування змістового блоку навчального курсу – принципи професійної, методологічної, загальнонаукової спрямованості, системності, фундаменталізації, міжпредметних зв'язків, варіативності.

Принцип професійної спрямованості посідає в системі принципів формування навчального курсу у вищій школі особливе, вирішальне значення, оскільки передбачає введення до змістового блоку навчального вміння (алгоритми діяльності), що дадуть змогу майбутнім фахівцям успішно виконувати виробничі функції і типові задачі діяльності.

Відповідно до переліку цих умінь, змістовий блок має містити знання (навчальні елементи), відібрані з відповідної галузі (або їх сукупності), що необхідні для їх формування [1; 4].

Принцип методологічної спрямованості означає, що до змістового блоку навчального курсу має входити той матеріал, який дасть змогу створити у студентів цілісне уявлення про галузь соціального (соціокультурного) досвіду, яка вивчається.

Методологія науки передбачає історичний аналіз наукового знання, тому у змістовому блоці мають бути відображені не тільки досягнення науки, що вивчаються, але й причини, що їх зумовили, а також перспективи подальшого розвитку [3].

Принцип загальнонаукової спрямованості передбачає відображення у змістовому блоці навчального курсу якомога більшої кількості тих фундаментальних наукових досягнень, без яких неможливе функціонування сучасного фахівця, і які, ймовірно, не зазнають суттєвих змін у ході розвитку науки [3].

Принцип системності. Для засвоєння тими, хто навчається, змісту навчального курсу в системі, адекватній системі наукової теорії, необхідно до змістового блоку включати спеціальні методологічні знання. Система методологічних знань складається з трьох груп: загальнонаукові терміни, знання про структуру знань, методологічні знання [8].

Принцип фундаменталізації, який визначає включення до змістового блоку навчального курсу «наскрізних» умінь. На сьогодні професійна діяльність людей практично в усіх галузях насичена позапрофесійними або надпрофесійними компонентами, такими як, наприклад, уміння інтерпретації й аналізу результатів діяльності, користування комп'ютерними програмами, базами і банками даних, володіння іноземними мовами тощо. Вони отримали назву «наскрізних» умінь або «базисних кваліфікацій». Окрім того, принцип фундаменталізації потребує входження до змістового блоку загальнонаукових методологічних принципів і методів наукового пізнання, загальнонавчальних прийомів мислення [8]. Принцип фундаменталізації відповідає закономірностям:

зміст навчання залежить від суспільних потреб і цілей навчання; зміст навчання залежить від темпів соціального й науково-технічного прогресу.

Принцип урахування міжпредметних зв'язків передбачає, що у змістовому блоці навчального курсу мають знайти відображення ті діалектичні взаємозв'язки, які діють у природі і вивчаються сучасними науками. Міжпредметні зв'язки є еквівалентом міжнаукових, методологічною основою яких є процеси інтеграції й диференціації наук. Реалізація цього принципу передбачає узгоджене вивчення теорій, законів, понять, спільних для споріднених навчальних курсів.

Принцип варіативності регламентує входження до змістового блоку навчального курсу навчальних елементів, які визначають особливості обраного фаху.

2. Принципи формування операційно-процесуального блоку навчального курсу – ***систематичності й дозованої послідовності, доступності.***

Принцип систематичності й дозованої послідовності визначає розподіл навчальних елементів змістового блоку навчального курсу на окремі дози для побудови змістовологічних зв'язків між ними і врахування пізнавальних можливостей і визначеного результативного рівня попередньої підготовки тих, хто навчається.

Принцип доступності вимагає формування обсягу змістового блоку навчального курсу, способу викладу наукової інформації, порядку введення й оптимальної кількості нових елементів навчального курсу відповідно до реальних можливостей тих, хто навчається [11].

3. Принципи формування діагностичного блоку навчального курсу – ***операціоналізації цілей та діагностування.***

Принцип операціоналізації цілей навчального курсу ґрунтується на ієрархії цілей, схарактеризованої в роботах Н. Тализіної [12], яка відрізняється від інших, по-перше, наступністю цілей різних рівнів, що забезпечує їх сприймання як певної системи, по-друге, описом цілей

мовою задач, що їх повинні вміти розв'язувати студенти, які завершили вивчення того чи того курсу навчання. Усе це дає можливість регламентувати необхідні рівні засвоєння навчальних елементів певного курсу у вигляді більш прозорих і наочних як для викладача, так і для студентів цілей навчання.

Визначений принцип детермінований закономірністю навчання – результати навчання перебувають у пропорційному взаємозв'язку із значущістю засвоєння певного змісту для тих, хто навчається, виробленням стійкої мотивації до навчання.

Принцип діагностування передбачає включення до навчального курсу системи контрольних завдань (засобів оцінювання), за допомогою яких прийматиметься рішення щодо засвоєння на певному рівні того чи іншого елемента навчального курсу, рівня освоєння курсу в цілому або його окремих частин (теми, змістового модуля, навчальної дисципліни) [4].

Принцип діагностування співвідноситься із закономірністю навчання – продуктивність навчання залежить від інтенсивності зворотних зв'язків й ***обґрунтованості коригуючи впливів.***

Узагальнення представлених принципів побудови складових блоків навчальних курсів галузі знань «Соціальна педагогіка» дає змогу виділити загальні орієнтири змісту освіти майбутніх соціальних педагогів.

Висновки. Практична реалізація виокремлених принципів формування навчальних курсів у вищому закладі освіти дає змогу: по-перше, оптимальний вибір способу наповнення й упорядкування (структуризації) змістового блоку навчального курсу; по-друге, визначення видів навчальних занять і їх послідовностей, які б за мінімально можливий сумарний навчальний час давали б максимально можливий навчальний ефект; по-третє, розроблення системи контрольних завдань навчального курсу, яка б задовольняла всі принципи контролю і чітко встановлювала, на якому рівні засвоєні студентами навчальні елементи курсів.

Література

1. Архангельский, С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы [Текст] / С. И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
2. Бабанский, Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект [Текст] / Юрий Константинович Бабанский. – К. : Педагогика, 1977. – 254 с.
3. Березин, Ю. Н. Формирование содержания общего и гуманитарного образования в школе : в 2 ч. [Текст] / Ю. Н. Березин. – Самара : Изд-во науч. учеб.-метод. центра гл. упр. образования Самар. обл. – 1996. – 115, [1] с.
4. Беспалько, В. П. Основы теории педагогических систем: проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем [Текст] / Владимир Павлович Беспалько. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1977. – 304 с.
5. Гальперин, П. Я. Знания в основе управления процессом усвоения [Текст] / П. Я. Гальперин, Н. Ф. Талызина // Вестник высшей школы. – 1965. – № 6. – С. 19–24.
6. Гершунский, Б. С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика [Текст] / Борис Семенович Гершунский. – К. : Вища школа. – 1986. – 200 с.
7. Давыдов, В. В. Развивающее обучение [Текст] / Василий Васильевич Давыдов. – М. : Педагогика, 1989. – 237 с.
8. Зорина, Л. Я. Системность – качество знаний [Текст] / Л. Я. Зорина. – М. : Знание, 1976. – 64 с.
9. Краевский, В. В. Основные характеристики и логика педагогического исследования [Текст] / Володар Викторович Краевский. – Волгоград : Перемена, 1994. – 179 с.
10. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст] / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : МГУ, 1975. – 304 с.

11. Лернер, И. Развитие и профессиональное понимание социальной работы в Германии [Текст] / И. Лернер, Ю. Гриз, Й. Теппер // Социальная работа накануне 2000 года: пути и цели профессионального становления. – М. : Берлин, Ин-т социальной работы, 1998. – С. 5–25.

12. Талызина, Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : МГУ, 1984. – 324 с.

UA У статті розкрито зміст і структуру принципів формування змісту навчання майбутніх соціальних педагогів у процесі розроблення навчальної літератури освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»; шляхи їх ефективного упровадження. Принципи формування змісту навчання розглядаються як засіб управління навчальним процесом майбутніх фахівців в умовах магістратури.

Ключові слова: зміст навчання, управління навчальним процесом, принципи формування змісту навчання, соціальні педагоги.

RU В статье раскрыты содержание и структура формирования содержания обучения будущих социальных педагогов в процессе разработки учебной литературы; пути их эффективного внедрения. Принципы формирования содержания обучения рассматриваются как способ управления учебным процессом будущих профессионалов в условиях магистратуры.

Ключевые слова: содержание обучения, управление учебным процессом, принципы формирования содержания обучения, социальные педагоги.

EN In the article the content and structure for the contents of the training of future social workers in the development of teaching materials, their effective implementation. Principles of formation of the content of education considered as a way to control the learning process of future professionals in the Judiciary.

Key words: learning content, manage the learning process, the principles of learning content, social educators.